

Boekbespreking

Christopher D. Webster en Margaret A. Jackson (Eds.) (1997), *Impulsivity: theory, assessment and treatment*. New York: The Guilford Press. 462 pagina's, prijs: £ 33,95.

Dit boek is tot stand gekomen naar aanleiding van de conferentie 'Impulsivity: New directions in research and clinical practice'. Deze werd in 1994 gehouden op de Simon Fraser Universiteit te Burnaby, British Columbia (Canada). De meeste auteurs van de 23 hoofdstukken, waaronder verschillende van naam, zijn verbonden aan de afdeling Psychologie van deze universiteit.

Het boek gaat niet exclusief over een mogelijke persoonlijkheidstrek 'impulsiviteit'. Eerder lijkt dit begrip aanknopingspunt voor het bespreken van verwante onderwerpen als agressie en geweld, alsmede een opstap voor de ontwikkeling van nieuwe methoden als *risk assessment* (risicobepaling). Daarbij wordt overigens ook verwezen naar literatuur van na 1994.

Webster en Jacksons *Impulsivity* is interessant voor collegae die weinig bekend zijn met het onderwerp en die zich snel en efficiënt op de hoogte willen stellen van recente ontwikkelingen op het gebied van theorievorming, diagnostiek, risicobepaling en behandeling. De samenstellers beperken zich overigens niet tot de klinisch-psychologische en psychiatrische discipline, maar leggen ook verbanden met vakgebieden als neurochemie, neuropsychologie, sociologie en rechten.

Specialisten zullen echter in het boek weinig van hun gading vinden, wellicht met uitzondering van de hoofdstukken over risicobepaling: hier worden creatieve aanzetten gedaan tot protocolontwikkeling. Dit onderdeel van het boek is ook het belangrijkste verschil met de vergelijkbare publicatie van Hollander en Stein (1995).

Zeer waardevol vind ik de steeds terugkerende waarschuwing om terughoudend te zijn in het gebruik van klinische oordelen bij het voorspellen van toekomstig (crimineel) gedrag. Deze waarschuwing loopt als een rode draad door het boek.

De redacteuren hebben de hoofdstukken in vier rubrieken ingedeeld met als titels: 1 Perspectives, 2 Foundations, 3 Practice: Assessment, en 4 Practice: Treatment. Assessment betekent hier overigens 'risk assessment' (risicobepaling); de diagnostiek en assessment die we in de gedragstherapie kennen, zijn terug te vinden in enkele hoofdstukken onder de rubriek Foundations.

De vier rubrieken worden voorafgegaan door een inleiding van de samenstellers, waarin ze onder meer vier voorwaarden noemen waaraan volgens hen een omschrijving van het begrip 'impulsiviteit' moet voldoen. Het einddoel van de auteurs blijkt dan behoorlijk ambitieus: Zo is een van de voorwaarden dat het begrip 'het verifiëren van ideeën en procedures door experimenteel onderzoek mogelijk moet maken'. Onbegonnen werk dunkt me, als je je realiseert dat in de opvatting van impulsiviteit als een persoonlijkheidsstrek er al bijna evenveel definities zijn als theoretische modellen (Barratt & Stanford, 1996).

De rubriek 'Perspectives' wordt geopend met een bijdrage van Webster en Jackson waarin de klinische eigenschappen van impulsieve patiënten worden uitgewerkt aan de hand van 20 items, die bij elkaar de Impulsivity Checklist (ICL) vormen. Dit getal 20 is gekozen naar analogie van Hare's PCL-R (Hare, 1991) en we komen het verderop ook tegen in de hoofdstukken over risicobepaling.

De rubriek bevat verder, naast minder geslaagde bijdragen van Dutton, Menzies en Clark, een interessante beschouwing van Ogloff (*A legal perspective on the concept of 'impulsivity'*). Dit hoofdstuk gaat over het voorkomen van het begrip impulsiviteit in de wet en

de betekenis die daaraan door juristen wordt toegekend: een impulsieve verdachte kan soms gezien worden als een meer dan normaal risico voor de samenleving (zwaardere straf), maar in andere gevallen als een psychiatrische patiënt die zich niet bewust was van de gepleegde delicten (lichtere straf).

Weliswaar beschrijft Ogloff vooral de ontwikkeling van de wetgeving in Canada en de Verenigde Staten vanaf 1840, maar de problematiek van de juridische relatie tussen crimineel gedrag en psychiatrische stoornis lijkt me in Nederland niet wezenlijk anders. Ogloff vraagt voor deze problematiek op overtuigende wijze aandacht.

Het tweede deel van het boek, *Foundations*, begint met een bijdrage van Coscina, getiteld *The psychobiology of impulsivity: Focus on brain serotonin*. Coscina maakt meteen een uitstapje van impulsiviteit naar arousal en agressiviteit, maar beschrijft vervolgens op een heldere manier de rol van neurotransmitters in het centrale zenuwstelsel: arousal, impulsiviteit en agressiviteit lijken te worden gereguleerd door norepinefrine, dopamine en serotonine. De rol van serotonine is echter de belangrijkste en hiernaar is ook het meeste onderzoek gedaan.

Bouman (*Brain impairment in impulsive violence*) stapt van impulsiviteit ook snel over naar agressiviteit en geweld in zijn verhandeling over de gevolgen van hersenbeschadigingen. Die hersenbeschadigingen betreffen in eerste instantie hersentrauma's, maar verderop in zijn bijdrage bespreekt de auteur ook het voorkomen van aangeboren hersenafwijkingen bij misdadigers. Een paragraaf over behandelingsmogelijkheden ter afsluiting van het hoofdstuk is, gezien de indeling van het boek, hier niet op zijn plaats. Raine (1993) bijvoorbeeld biedt een overzichtelijker alternatief.

Het hoofdstuk van Parker en Bagby bevat een gedegen overzicht van de verschillende instrumenten om impulsiviteit te meten. Daarbij gaat het niet alleen om vragenlijsten die geacht worden alleen impulsiviteit te meten, maar ook om subschalen van meer dimensies omvattende persoonlijkheidsvragenlijsten. Van de genoemde lijsten zijn er slechts enkele in het Nederlands vertaald (BIS) en voor een Nederlandse populatie genormeerd (GZTS, 16PF en PRF). Naast de vragenlijsten komen ook 'objectieve' gedragsmaten aan de orde als reactietijd en perceptietijd. De correlaties tussen de vragenlijsten en de gedragsmaten blijken zoals gewoonlijk gering (zie ook Malle & Neubauer, 1991).

Zaparniuk en Taylor bespreken op een overzichtelijke manier de meetinstrumenten voor impulsiviteit bij kinderen en adolescenten. De auteurs besteden vooral aandacht aan neuropsychologische tests en aan de vraag of impulsiviteit niet is samengesteld uit meerdere factoren. Zo meent Barratt dat impulsiviteit moet worden onderscheiden in 1 motorische impulsiviteit, 2 cognitieve impulsiviteit en 3 'nonplanning' impulsiviteit. Andere auteurs hanteren echter een tweedeling, bijvoorbeeld tussen een dimensie voorzichtig-spontaan en een dimensie methodisch-ongeorganiseerd, of tussen cognitieve impulsiviteit en gedragsmatige impulsiviteit.

Het vóórkomen van het begrip impulsiviteit in de klinische syndromen en persoonlijkheidsstoornissen van de DSM-IV komt aan de orde in de hoofdstukken van Coles en van Hucker. Coles signaleert terecht het probleem dat impulsiviteit in de DSM-IV soms wordt gezien als een psychologisch en soms als een biologisch fenomeen. En dat het begrip de ene keer opgevat wordt als een algemeen kenmerk van een individu en de andere keer als het tekortschieten in het beheersen van een specifiek gedrag. Hucker bespreekt in zijn bijdrage beknopt de verschillende stoornissen in de impulsbeheersing, niet elders geclassificeerd. Het betreft hier naar zijn mening stoornissen die, afgezien van de impulsiviteit, weinig met elkaar gemeen hebben en die, met uitzondering van pathologisch gokken, nauwelijks voorkomen.

Hart en Dempster (*Impulsivity and psychopathy*) gaan in op de achtergrond van Hare's PCL-R en PCL:SV, en noemen de rol van het begrip impulsiviteit in de verschillende etiologische theorieën van psychopathie.

Het tweede gedeelte wordt afgesloten met een verhandeling van Jackson over Guttman's facet-analyse, volgens Jackson een goede manier om te bepalen welke variabelen relevant zijn voor het voorspellen van (crimineel) gedrag.

We komen nu toe aan het interessantste (derde) gedeelte van het boek, namelijk dat over risicobepaling (risk assessment). Webster, Douglas, Eaves en Hart vermelden hoe er in de jaren zestig aandacht ontstond voor het vermogen van hulpverleners in de forensische psychiatrie tot het voorspellen van toekomstig geweld bij hun patiënten. Dit gebeurde echter pas nadat in de Verenigde Staten op juridische gronden een groot aantal psychiatrisch gestoorde gevangenen moest worden vrijgelaten en na een periode van meerdere jaren gebleken was dat deze patiënten weinig geweld hadden gepleegd.

De auteurs beschrijven vervolgens de ontwikkeling van hun HCR-20 (Historical/Clinical/Risk Management Scheme), waarbij ze zich voornamelijk baseren op studies van Monahan (Monahan & Steadman, 1994). De checklist bevat historische variabelen (bijvoorbeeld: leeftijd waarop eerste geweldsmisdrijf), klinische variabelen (bijvoorbeeld: symptomen van ene psychiatrische stoornis) en risk management variabelen (als: mate van sociale steun). De eerste onderzoeksresultaten wijzen uit dat de historische variabelen de sterkste predictieve waarde hebben.

De hierop volgende hoofdstukken overlappen elkaar gedeeltelijk, omdat de variabelen die geacht worden specifieke vormen van geweld te voorspellen in veel gevallen overeenkomen met de variabelen die algemeen geweld voorspellen. Zo bespreekt Polvi in zijn bijdrage (*Assessing risk of suicide in correctional settings*) aan de hand van zijn ECR (Estimate of Suicide Risk) de literatuur over 20 in deze lijst opgenomen historische en klinische variabelen. En het hoofdstuk van Kropp en Hart gaat over de ontwikkeling en toepassing van de SARA (Spousal Assault Risk Assessment Guide), een instrument waarvan de auteurs nadrukkelijk opmerken dat het geen psychologische test maar meer een checklist is. Het bepalen van de kans op herhaling van seksueel geweld komt aan de orde in de verhandeling van Boer, Wilson, Gauthier en Hart. Ook deze auteurs ontwikkelden een wederom 20 items omvattende checklist, de SVR-20 (Sexual Violence Risk-20).

Het derde deel van het boek wordt afgesloten met een samenvatting door Webster, waarin hij adviezen geeft voor het uitvoeren van risicobepalingen en in het bijzonder aandacht vraagt voor actuariële variabelen.

Het vierde deel gaat over interventies bij misdadigers in het algemeen en over behandelingen van psychiatrisch gestoorde criminelen in het bijzonder. Harris en Rice (*Mental disorder offenders: What research says about effective service*) beginnen hun betoog met de uitspraak dat interventies die effectief zijn bij criminelen zonder psychiatrische stoornis ook effectief zijn bij misdadigers met psychiatrische symptomaologie. Vervolgens bespreken ze verschillende studies naar de effectiviteit van die interventies. Het hoofdstuk van Conacher geeft, op een ook voor de niet-medicus goed te begrijpen manier, informatie over de mogelijkheden van farmacotherapie bij voornamelijk agressief gedrag.

Na twee teleurstellende bijdragen over casemanagement wordt het vierde deel afgesloten met 20 adviezen van Webster voor het opstellen van effectieve behandelingsprogramma's. Lezers die echter behoefte hebben aan meer specifieke informatie op dit terrein kunnen zich beter wenden tot Dolan en Coid (1993).

Impulsivity van Webster en Jackson biedt de geïnteresseerde lezer een overzicht van actuele ontwikkelingen rond de begrippen impulsiviteit en agressiviteit, en er worden bruikbare instrumenten in beschreven op het terrein van de risicobepaling. De kwaliteit van de verschillende hoofdstukken loopt echter sterk uiteen.

Zwak en eigenlijk niet op hun plaats zijn bijvoorbeeld de bijdragen van Dutton, Menzies en Clark. Dutton (*A social psychological perspective on impulsivity/intimate violence*) wijst in te algemene termen op de beperkingen van psychiatrische en neurologische verklaringen voor agressie in relaties. En Menzies (*A sociological perspective on impulsivity: Some cautionary comments on the genesis of a clinical construct*) ziet de DSM-IV te veel als een product van een club commerciële psychiaters, die à la Microsoft regelmatig een updated versie van hun systeem aan de man brengen door te stellen dat je flink achter gaat lopen als je die niet

meteen aanschaft. De bijdrage van Clark (*A cybernautical perspective on impulsivity and addiction*) over virtuele seks bevat gewoon onzinnige koffiedikkijkerij met een hoog Chriet Titulaer-gehalte.

Teleurstellend zijn ook de hoofdstukken over casemanagement: De pleidooien van Eaves, Tien en Wilson voor een geïntegreerde benadering van 'impulsieven' komen overeen met de indertijd aangevoerde argumenten voor casemanagement bij patiënten met schizofrenie. En de gevalsbeschrijving van Ryan komt niet uit boven het niveau van een anekdote.

De doelstellingen die de redacteurs bij de samenstelling van het boek voor ogen hadden zijn mijns inziens niet gehaald. Integendeel, het feit dat zoveel auteurs in de verleiding kwamen niet impulsiviteit maar agressiviteit als onderwerp te nemen, bevestigde mijn indruk dat impulsiviteit meer waarde heeft als communicatief dan als klinisch begrip. Is het trouwens niet merkwaardig dat wetenschappers die zich bezighouden met de voorspelbaarheid van gedrag een variabele invoeren (impulsiviteit) op het niveau van een persoonlijkheidstrekk ter verklaring van de onvoorspelbaarheid van gedrag?

De onduidelijkheid rond het begrip impulsiviteit wordt nog groter als we ons realiseren dat het ook een positieve connotatie kan hebben: Impulsiviteit kan gepaard gaan met creativiteit waardoor bijvoorbeeld een kunstenaar tot bijzondere resultaten komt. Die positieve connotatie wordt in het boek van Webster en Jackson wel genoemd, maar bij de verdere uitwerking van het begrip wordt hieraan voorbijgegaan.

Het boek heeft bij mij dan ook meer vragen opgeroepen dan beantwoord over de klinische relevantie van het begrip impulsiviteit.

Literatuur

- Barratt, E.S., & Stanford, M.S. (1996). Impulsiveness. In C.G. Costello (Eds.), *Personality characteristics of the personality disorder* (pp. 91-119). New York: John Wiley & Sons.
- Dolan, B. & Coid, J. (1993). *Psychopathic and antisocial personality disorders: Treatment and research issues*. London: Gaskell (Royal College of Psychiatrists).
- Evers, A., Vliet-Mulder, J.C. van, & Laak, J. ter (1992). *Documentatie van tests en testresearch in Nederland*. Assen/Maastricht: Van Gorcum/NIP.
- Hollander, E. & Stein, D. *Impulsivity and aggression*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Malle, B.F. & Neubauer, A.C. (1991). Impulsivity, reflection and questionnaire response latencies: No evidence for a broad impulsivity trait. *Personality and Individual Differences*, 12, 865-871.
- Monahan, J. & Steadman, H.J. (Eds.) (1994). *Violence and Mental Disorder*. Chicago, IL: The University of Chicago Press.
- Raine, A. (1993). *The psychopathology of crime: Criminal behavior as a clinical disorder*. San Diego, CA: Academic Press.

Ruud H.J. Hornsveld